

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

УДК 373. 016:81-028.31: 398

Андрієвська Г.А., Бойко І.О.

УРОК-ВІКТОРИНА В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «КАЗКА» В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

У статті розкриваються роль і місце розвитку мовлення учнів при вивченні казок на уроках читання і української мови.

Ключові слова: розвиток мовлення, фольклор, казка, жанр, нетрадиційний урок, інтерактивні прийоми, якість освіти, всебічно розвинена особистість.

Одна з найактуальніших проблем сучасної початкової школи – розвиток мовлення. Організація процесу навчання на уроці може стати ефективнішою завдяки вивченню казки, яка сприяє неабиякому розвитку уяви, мовлення учнів та творчих здібностей у молодших школярів, а також розвиває оцінку думку школярів, виховує їх.

Казки мають надзвичайно велике значення як засіб розвитку мовлення учнів. Текст казок – прекрасний матеріал для формування мовленнєвих умінь та навичок в учнів молодших класів.

Український фольклор є предметом вивчення різних дослідників уже понад п'яти століть. У ХІХ столітті фольклорні джерела привертали увагу етнографів, літературознавців, педагогів, філософів: Ф.Колесси, С.Людкевича, М.Максимовича, О.Потебні, М.Костомарова, П.Куліша, М.Драгоманова, А.Метлинського, Л.Боровиковського, М.Шашкевича та ін.

Проблемі збирання фольклорних текстів приділяли увагу майстри художнього пера Г.Квітка-Основ'яненко, Т.Шевченко, І.Франко, Л. Українка, С.Руданський, І.Нечуй-Левицький, Л.Глібов та інші.

Психологічною наукою виявлено особливості сприймання і розуміння дітьми казкового змісту (В.Андросова, І.Бех, Л.Виготський, Л.Гурович, І.Ельконін, О.Запорожець, Г.Леушина, О.Соловійова, Н.Циванюк).

Володіючи багатою народнопоетичною спадщиною, фольклористи підготували ґрунт для глибокого дослідження казки як жанру. Так, філологи досліджували особливості літературної казки як жанру (О.Сорокотенко); мовну картину української фантастичної казки (С.Лавриненко); семантико-синтаксичну структуру казки (С.Шевчук); структурну форму мовлення персонажів (Т.Вавринюк); часову структуру (О.Боднар); жанрові особливості різних видів казок (В.Анікін, В.Бахтіна, О.Бріцина, Н.Відерникова, Л.Дунаєвська, І.Копка, С.Мишанич, В.Пропп, А.Никифоров, Н.Рошияну). Ними вивчені поетико-стилістичні традиції фантастичної казки (В.Шабліовський); особливості реалізації антропоцентризму (О.Лещенко).

Мета статті – з'ясувати педагогічну цінність казки при формуванні та розвитку мовленнєвих умінь та навичок учнів початкових класів.

Для розвитку мовлення молодших школярів велике місце займає казка. Поряд з народними казками діти читають і авторські казки. Виховне значення казок величезне. Вони завжди педагогічні в кращому сенсі цього слова, тому що містять

народну мудрість, накопичену століттями. Повчальність не здається нав'язливою, штучною, оскільки задум казки виражається через цікавий сюжет, витончену композицію, в яскравих, чітких образах.

Драматичність дії казки і живописність персонажів сприяють образному баченню світу, розвивають уяву, пробуджують творчі інтереси.

Вчені-методисти рекомендують роботу над казкою вести як над реалістичною розповіддю, оповіданням. Не потрібно знижувати зацікавленість дітей, розтлумачувати їм, що «так в житті не буває, що це вигадка». Дитячій уяві властиве яскраве бачення світу, і це приносить їм радість, вчить їх мріяти.

Не потрібно використовувати казки для складання елементарних характеристик і оцінок, оскільки персонажі казок зазвичай мають одну, дві характерних риси характеру, що яскраво розкриваються у їх вчинках, а також не слід переказувати мораль, область людських характерів і взаємин. Дидактизм казки настільки сильний, яскравий, що діти самі роблять висновки.

Специфіка фольклорної казки в тому, що вона створювалась для розповідей, оповідань. І композиція, і мова казки розраховані на оповідну манеру передачі. Тому прозаїчні казки переказуються ближче до тексту. Корисно використовувати фонохрестоматії, де казки подані в артистичному виконанні. Розповідь має бути виразною. Доцільно використовувати прийом читання казки в особах. Інсценування казки в позаурочний час допомагає виражати казкові характери, розвиває мову і творчі здібності дітей.

Казка використовується і для повчальних робіт зі складання плану, оскільки вона виразно членується на сцени – частки плану, а заголовки легко відбиваються в тексті казки.

Звичайне читання казки про тварин не вимагає ніякої підготовки, але інколи слід згадати в бесіді про вдачі і звички тварин. Під час читання казки про тварин і природу використовується матеріал екскурсії, записи в календарях природи, тобто спостереження і досвід дітей.

У зв'язку з читанням казки можливе виготовлення ляльок, декорацій для лялькового театру, фігурок звірів і людей для тіньового театру (на уроках праці або гурткових заняттях).

В процесі вивчення казки слід вести елементарні спостереження над особливостями композиції казки, оскільки ці спостереження підвищують свідомість сприйняття казки дітьми. Вже в 1-2 класі діти зустрічаються з казковими прийомами триразового повтору і розуміють, що це допомагає запам'ятати казку.

Роботу над казками треба продовжувати і на уроках позакласного читання, і в позаурочний час. Уроки позакласного читання мають бути захоплюючими для учнів. Діти чекають їх з нетерпінням, з радістю готуються до них.

Основним завданням таких уроків є розвиток мовлення молодших школярів, збагачення їх словникового запасу, виховання найкращих людських якостей. Активність і ефективність сприймання, увага і працездатність учнів на цих уроках надзвичайно висока, оскільки основна мета таких уроків – підтримувати інтерес дітей до казок; закріплювати вміння розрізняти народну та авторську казки; викликати бажання творити добро; активізувати читацьку пам'ять учнів; пробуджувати бажання читати казки самостійно; розвивати пам'ять, спостережливість, уяву, діалогічне та монологічне мовлення, вміння відтворювати зміст прочитаного з опорою на ілюстрацію, перевтілюватися і концентрувати увагу; виховувати дбайливе ставлення до будь якої книжки.

Наприклад, на уроці-позакласного читання «В гостях у казки» можна запропонувати такі вправи і завдання.

Тип уроку: урок-вікторина.

На дошці – запис: Що за диво ці казки!

I. Повідомлення теми і мети уроку

Учитель.

Якою є тема нашого уроку? (Казка). Насправді ми звикли шукати «скарби», подорожувати за картою, мандрувати в минуле, а сьогодні до нас у гості завітали казки. Це казки, які ми вивчали на уроках; казки, які вам читали вдома, екранізацію яких ви дивились по телевізору; казки авторські та народні. Пригадайте, будь ласка, в чому полягає різниця між авторською та народною казками? (У сиву давнину, коли люди не вміли писати, улюблені казки передавалися з покоління в покоління «з вуст у уста». Тому автором цих казок вважають народ, а казки називають народними. Авторська казка має певного автора – письменника-казкаря.). Наведіть приклади народних казок. Кого з казкарів ви знаєте?

Казка супроводжує людину все життя. І скільки б нам не було років, ми із задоволенням слухаємо, розказуємо казки, віримо в них. Зверніть увагу на запис на дошці. Як ви розумієте його?

Справді, казка – це диво. Вона дає нам привід для роздумів, повчає, дає багато радості.

- Сьогодні наш урок складатиметься із завдань-запитань. Тому заняття назвемо вікториною. Ми вже поділені на дві команди.

Команда «Казкознавці», ваш девіз!

Учні (хором).

Ми казки всі знаємо,

Завжди перемагаємо!

Учитель.

«Казколюбі», ваш девіз!

Учні (хором).

Любимо усі казки,

Змагатимемось залюбки!

Учитель. За правильну відповідь команда отримує один бал. До уваги прийматиметься швидкість відповідей, авторська майстерність, взаємоповага, дисципліна.

II. Очікування

- Чого ви чекаєте від уроку?

- Напишіть на краплинці-Капітошці, про що ви хочете дізнатися на уроці.

(Діти зачитують свої очікування і прикріплюють їх на велику казкову хмару).

III. Проведення вікторини

Тур I. «Ти мене знаєш?»

Учитель. Ідучи на урок, я отримала телеграми-вибачення від казкових героїв, які не змогли до нас завітати. Кожній команді я даю по дві телеграми. Вам потрібно прочитати їх і здогадатися, хто їх надіслав.

«Вирушаю на весілля до Дюймовочки» (Ластівка з казки Г.Х. Андерсена «Дюймовочка»).

«Хворію від переїдання: з'їв семеро козенят» (Вовк із казки братів Грімм «Вовк та семеро козенят»).

«Соромлюся своєї гидкої зовнішності» (Гидке каченя з однойменної казки Г.Х. Андерсена).

«Поспішаю до лісу. Мачуха наказала принести підсніжників» (Падчерка з казки С.Маршака «Дванадцять місяців»).

Таким чином, вивчення казки на уроках позакласного читання показало, що казка – найважливіший помічник у розумовій роботі учня. Це можна простежити на різних етапах засвоєння нового матеріалу. Перший етап – розумова робота над новим матеріалом починається з уваги, яку К.Д. Ушинський назвав дверима, через які проходить все, що входить у душу людини із зовнішнього світу.

Дослідження В.Сухомлинського показали, що в періоди великого емоційного піднесення думка дитини стає особливо ясною, а запам'ятовування відбувається найінтенсивніше. Ми намагались запропонувати умови, серед яких для запам'ятовування через казку найсуттєвішими є те, що казка приваблює дитину своєю яскравістю, незвичайністю, зацікавлює маленького учня. Таким чином, казка в навчальному процесі розвиває дитячу увагу, уяву, пам'ять, мислення, які допомагають учневі в оволодінні необхідним матеріалом.

Список використаних джерел

1. Лещенко М. Шкільне життя, казковий світ і особистість учня // Шлях освіти. – 2002. – №2. – С. 17-21.
2. Науменко В.О. Формування навичок читання // Початкова школа. – 1991. – №4. – С. 34-38.
3. Трунова В.А. Лінгвістичні основи формування мовленнєвих умінь // Початкова школа. – 1995. – №2. – С. 26-30.
4. Ушинський К.Д. Родное слово // Избранные произведения – 1983 – Т. 2. – 754 с. – С. 271-272.

The article deals with the role and place of the pupils speech development while studying of fairy-tales at the lessons of reading and Ukrainian.

Key words: *speech development, folk-lore, fairy-tale, genre, untraditional lesson, interactive techniques, quality of education, all-round the developed personality.*

УДК 373.016 : 811.161.2'367.626

Бурдаківська Н.М., Галицька М.М.

ВІЗУАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО НА УРОКАХ РІДНОЇ МОВИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГРАМАТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ ІМЕННИКА

Стаття присвячена проблемі вивчення української мови в початкових класах, зокрема використанню творів живопису на уроках рідної мови під час вивчення граматичних категорій іменника.

Ключові слова: *іменник, інтеграція, живопис, граматичні категорії, візуальне мистецтво, дидактичне забезпечення.*

Одним із стратегічних завдань, визначених Національною доктриною розвитку освіти України в ХХІ столітті, є створення умов для формування освіченої, творчої особистості громадянина, реалізації та самореалізації його природних здібностей і можливостей в освітньому процесі.

Українська мова була і залишається одним з основних навчальних предметів у школі. Це той стрижень, з якого формується грамотна, комунікабельна, діяльнісна особистість. На уроках рідної мови не тільки формуються і поновлюються спеціальні знання з мови та мовлення, а й реалізуються важливі виховні завдання, формується сучасна мовна особистість. Однак сьогодні стан справ з використанням української мови є кризовим. Адже останнім часом витворився своєрідний різновид мовлення – “суржик”, що спричинив змішування української та російської мов, а саме: відмінювання та сполучення слів за зразком російської, руйнування граматичної основи, фонетичних особливостей, лексичної та фразеологічної обмеженості тощо. А відтак учителі-класоводи, оскільки вони стоять біля витоків формування особистості, мають піклуватися про чистоту, виразність, багатство мовлення своїх